

Received-Makale Geliş Tarihi 05.02.2026
Published-Yayınlanma Tarihi 31.03.2026
Volume-Cilt (Issue-Sayı), ss/pp 13 (129),600-614

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.19360640

Doç. Dr. Alper Gürer

<https://orcid.org/0000-0002-6745-7895>

Kırıkkale Üniversitesi, Keskin Meslek Yüksekokulu, Kırıkkale / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01zhwwf82>

Doç. Dr. Gamze Ebru Çiftçi

<https://orcid.org/0000-0003-4271-6376>

Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Çorum / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/01x8m3269>

Dr. Ahmet Barış Solmaztürk

<https://orcid.org/0000-0001-6181-5172>

Serbest Araştırmacı, Mersin / TÜRKİYE

Dini Tutumların Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

The Effect of Religious Attitudes on Life Satisfaction: A Study on University Students

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca din, bireyler ve toplumlar tarafından hayatı anlamlandırmak ve onun zorluklarıyla başa çıkmak için bir başvuru aracı olarak görülmektedir. Kimi zaman ulaşılması gereken bir nokta kimi zaman ise hedefe ulaşma sürecinin bizzat kendisi olarak görülen yaşam doyumu ise, hayattan zevk almayı ifade eden subjektif bir bakış açısını ifade etmektedir. Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin dini tutumlarının yaşam doyumu üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Üniversite dönemi, genç yetişkinlerin akademik, sosyal ve sorumluluk temelli yoğun stres altında olduğu ve çeşitli ruhsal sağlık sorunlarının (depresyon, anksiyete vb.) yaygın görüldüğü kritik bir süreçtir. Bu bağlamda, inanç sistemlerinin bireye sunduğu anlam, aidiyet ve başa çıkma mekanizmalarının yaşam doyumuna katkısı temel araştırma sorusunu oluşturmuştur. İç Anadolu Bölgesinde eğitim ve öğrenimini sürdüren üniversite öğrencileri üzerinde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Örneklem olarak aynı bölgede faaliyet gösteren bir üniversitede işletme bölümünde okuyan öğrenciler seçilmiştir. Bu kapsamda kolayda örnekleme metoduyla 298 üniversite öğrencisinden veri toplanmış ve veriler yapısal eşitlik modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, dini tutumların yaşam doyumu üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü güçlü bir etkisinin (0,703) olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yaşam doyumunun yaş, gelir düzeyi ve akademik başarı gibi demografik faktörlere göre farklılaştığı, dini tutumların ise bu demografik özelliklerden bağımsız olarak benzer düzeylerde seyrettiği saptanmıştır. Bu bağlamda dini tutumların demografik farklılıklar gibi dışsal unsurlarından etkilenmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dini tutumlar, yaşam doyumu, üniversite öğrencileri.

ABSTRACT

Throughout human history, Religion has been viewed as a tool by individuals and societies to understand meaning of life and coping with its difficulties. Life satisfaction, sometimes seen as a destination to be reached and sometimes seen as the process of achieving that goal itself, expresses a subjective perspective that refers to enjoying life. This research was conducted to determine the effect of religious attitudes of university students on their life satisfaction. The university period is a critical time for young adults, during which they are under intense academic, social, and responsibility-based stress, and various mental health problems (depression, anxiety, etc.) are common. In this context, the contribution of meaning, belonging, and coping mechanisms offered by belief systems to life satisfaction constituted the main research question. A field study was conducted on university students studying in the Central Anatolia Region. Students studying business administration at a university operating in the same region were selected as the sample. In this context, data was collected from 298 university students using a convenience sampling method, and the data was analyzed using structural equation modeling. The findings showed that religious attitudes have a significant and positive strong effect (0.703) on life satisfaction. Furthermore, it was determined that life satisfaction differed according to demographic factors such as age, income level, and academic achievement, while religious attitudes remained at similar levels regardless of these demographic characteristics. In this context, it was observed that religious attitudes were not affected by external factors such as demographic differences.

Keywords: Religious attitudes, life satisfaction, university students.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca din, bireylerin ve toplumların yaratılış ve yaşamın anlamı gibi sorulara yanıt aradığı, bunları anlamlandırırken başvurduğu en temel olgulardan birisi olmuştur. Hegel ve Durkheim gibi filozofların çalışmaları bağlamında din ve insanlığın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu; inanma ve bağlanma ihtiyacının insanın karakteristik bir özelliği olduğunu söylemek mümkündür. Dini tutumlar, bireylerin dünyayı algılaması ve anlamlandırması gibi süreçleri etkilemektedir. Sosyal psikoloji, dinin bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini bilişsel, duygusal ve davranışsal olmak üzere farklı yönleriyle ele almaktadır. Olumlu dini tutumlar, bireylere zorluklarla başa çıkma ve hayatı dengeli olarak sürdürme konularında destek olmaktadır. Yaşam doyumu, özünde bireyin yaşam kalitesini ve mevcut durumunu değerlendirerek bir yargıya varmasını ifade etmektedir. Hayata dair beklentiler ile mevcutta sahip olunanlar birbiri ile örtüştüğü takdirde bir yaşam doyumundan söz etmek mümkün olmaktadır. Yaşam doyumu çoğunlukla öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş kavramları ile birlikte anılmaktadır. Kişinin yaşam doyumuna yönelik tutumları açıklamaya yönelik yazında çeşitli yaklaşımların var olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda ortak nokta yaşam doyumunun genel olarak öznel kriterlere sahip olduğu ve benzer olaylar karşısında bireylerin tutumlarının veya doyuma yönelik beklentilerinin farklılık gösterebileceği yönündedir. Yine yazında yaşam doyumu ve dini tutumlara yönelik pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Genel görüş olarak dini unsurların bireylerin yaşamı üzerindeki olumlu etkilerinin yaşam doyumu için de geçerli olduğunu göstermektedir.

2. DİNİ TUTUMLAR

Dine tarihsel açıdan bakan araştırmacılar dinin ve insanlığın birlikte var olduğunu belirtmişlerdir. Dinin süregelen varlığı aslında insanlık yapısında var olan inanma ve bağlanma hissinden kaynaklanır (Düzgün, 2013: 11). Ünlü filozof Hegel ise dinin kendi nesnesine kendi içinde sahip olduğunu ve o nesnenin de Tanrı olduğunu söyler ve dinin insan bilincinin Tanrıyla ilişkisini temsil ettiğini belirtir. Böylece din kendinden kendine ve kendi için mutlak nihai gayedir ve mutlak bir özgür varoluşun temsilidir. Kısaca din özgürlük ve hakikat bilincidir (Hegel, 2016: 33). Durkheim'a göre ise "Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayinler ve inançlar sistemidir" ve toplumu şimdiye kadar ayakta tutan en önemli olgu din olmuştur. Çünkü insan varoluşunun temel yanıtını dine bulmuştur (Adam, 2015: 5).

İnsanlık tarihini inceleyen araştırmacıların ulaştığı en temel sonuçlardan biri, din olgusunun insanlıkla birlikte ortaya çıktığıdır. İnançın tarih boyunca süreklilik göstermesi, inanma ve bir şeye bağlanma ihtiyacının insanın varoluşsal yapısına, başka bir deyişle fitratına derinlemesine yerleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Düzgün, 2013: 11). Temel olarak din olgusu, insanın yaşamını anlamlı kılmak için oluşturduğu değer kalıplarının mimaridir. Dine atfedilerek form bulmuş bu değer kalıpları, yaşamı daha anlamlı ve sürdürülebilir kılmak için bireyde hem içkin hem de aşkın bir şekilde edimsellik kazanmaktadır. Dini değerler, bireyin yarattıklarıyla Tanrı'nın farkındalığını içsel olarak deneyimlediği dini bağlamla yakından ilişkilidir. Bu farkındalık, iyi davranışlarda ve ibadet bağlamında kendini gösterebilme potansiyeline sahiptir ve bu davranış, inancın mantıksal bir sonucudur. Böylece, dini değerleri yansıtan insan davranışı, yaratıcının varlığının bireysel farkındalığına dayandırılır (Abbas vd., 2021: 1665). Sonuç olarak dinin ve bağlam kurulan dini değerlerin bireylerin ve toplumların davranışlarını çok derinden etkilediği aşikardır. Din aynı zamanda tüm bireyler için sosyalleşmenin, bir topluma ait olma hissine ulaşmanın da önemli bir aracıdır. Özellikle belirsizlik karşısında duyulan kaygı, güvenlik duygusuna yönelme, birlikte hareket etme ihtiyacı, adalet beklentisi ve bireyin hem kendisine hem de aşkın bir varlık alanına yönelen inancı; bu inancı başkalarıyla paylaşarak güç kazanma isteği ve karmaşık yaşam koşulları içinde anlam kaybı yaşamama çabası, insanlığın tüm tarihsel dönemlerinde ve farklı toplumsal bağlamlarda ortak biçimde gözlemlenen temel eğilimlerdir (Düzgün, 2012: 34).

Davranış, insanın bilişsel süreçlerinin en son çıktısıdır. İnsanın doğumundan itibaren zihin yapılanmasının nasıl şekillendiği bugünü nasıl yorumlayacağını ve neticede nesne, kişi ve olgulara nasıl tutum sergileyeceğini belirlemektedir. Bu nedenle de aile ve yaşadığımız temel çevrenin dini tutumu bir nevi insanın zihin haritalarını oluşturmaktadır. Böylece, dini tutumun, bireyin bilişsel süreçlerini anlamlandırma, değerlendirme ve karar verme mekanizmaları üzerinden etkileyerek dünyayı algılama biçimini yapılandırdığını söylemek mümkündür. Temelde insanların yaşamlarını sürdürebilmek için bu yapılandırmaya ihtiyacı vardır. Çünkü, inanç sistemleri, belirsizlikle başa çıkma, kontrol algısı ve nedensellik atıfları gibi bilişsel yapıları düzenleyici bir çerçeve sunarken; ruhsal düzeyde ise anlam duygusunun güçlenmesi, duygusal denge ve psikolojik dayanıklılığın artmasına katkı sağlamaktadır (Akkaya Türkol ve Cengil, 2024). Bu bağlamda dini tutum, bireyin hem zihinsel örgütlenmesinde hem de içsel bütünlüğünün korunmasında işlevsel bir rol üstlenmektedir.

Sosyal psikoloji alanında tutum kavramı, birbirini tamamlayan üç temel boyut üzerinden ele alınmaktadır. Bunlar, bireyin tutum nesnesiyle ilgili sahip olduğu düşünce ve inançları ifade eden bilişsel boyut, nesneye karşı ortaya çıkan his ve duygusal tepkileri kapsayan duygusal boyut ile tutum nesnesine yönelik sergilenen eylem ve eğilimleri içeren davranışsal boyuttur. Bu çerçevede tutumlar, ağırlıklı olarak bilişsel, duygusal ya da davranışsal temellere dayalı yapılar olarak sınıflandırılmaktadır (Ok, 2011: 531). Bu bağlamda, bireyin dine yönelik olumlu bir tutum benimsemesi, dini yaşama dâhil etme ve yaşam pratiklerini bu çerçevede biçimlendirme eğilimini beraberinde getirirken; olumsuz bir tutum geliştirmesi durumunda ise dinle arasına mesafe koyma söz konusu olmakta ve bu durum bireyin yaşamını farklı değerler ve referans sistemleri doğrultusunda yapılandırmasına yol açabilmektedir (Aydın, 2017: 90). Diğer taraftan, tutumun bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlarının aynı doğrultuda bütünlük göstermemesi durumunda tutumsal tutarlılıktan söz etmek mümkün değildir. Bireyin bir konuya ilişkin düşünce ve duyguları birbiriyle uyumlu olduğu hâlde bu içsel yönelimi davranışlarına yansıtamaması, tutumda bir uyumsuzluğa işaret etmektedir. Benzer biçimde, bilişsel boyut belirli bir yönelim sergilerken duygusal tepkilerin ve davranışların farklı bir doğrultuda ortaya çıkması da tutumun tutarsız bir yapı kazandığını göstermektedir (Kavas, 2013:145). Örneğin, Dezutter, Soenens ve Hutsebaut (2005), dini tutum, dine bağlılık ve dine ilişkin geliştirilen sosyo-bilişsel yaklaşımın farklılıklarını ortaya koymak üzere yetişkin ruh sağlığı bağlamında bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma, yetişkinlik döneminde ruh sağlığının yordanmasında dini bağlılık ile dini tutumların görece etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmaya katılan bireyler (N= 472), dini bağlılık düzeylerini, dini tutumlarını ve dine yönelik sosyal-bilişsel yaklaşımlarını ölçmeye yönelik anketleri yanıtlamıştır. Elde edilen veriler hem psikolojik sıkıntı hem de psikolojik iyi oluş değişkenleri bağlamında analiz edilmiştir. Önceki araştırmalarla tutarlı biçimde, bulgular dini tutumlar ile dine yönelik sosyal-bilişsel yaklaşımların ruhsal refah göstergeleriyle anlamlı ilişkiler sergilediğini, buna karşın dini bağlılığın doğrudan bir ilişki ortaya koymadığını göstermektedir. Ayrıca dine yönelik sosyal-bilişsel yaklaşımların hem psikolojik sıkıntıyı hem de psikolojik iyi oluşu yordadığı belirlenmiştir. Özellikle dine yönelik gerçekçi yaklaşımların psikolojik iyi oluş ile negatif, psikolojik sıkıntı ile ise pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. D'Onofrio vd. (1999) ise, araştırmalarında dini bağlılığın kültürel etkisinin olduğunu dini tutumun ise genetik faktörler tarafından düşük düzeyde de olsa açıklandığını ifade etmişlerdir. Kısaca dini bağlılık olgusu ile dini tutumun farklı boyutlar olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında, araştırmacıların din ile birey ilişkisini çok boyutlu olarak inceledikleri görülmektedir. Bu boyutları dine bağlılık, dine adanmışlık, din ritüellerine katılım, dine bilişsel-sosyal yaklaşım ve dini tutum olarak adlandırmak mümkündür (Ellison, Gay ve Glass, 1989; Ellison, 1991; Bergan ve McConatha; 2001). Bununla birlikte din-birey ilişkisinde genetik, kültür ve kişilik özelliklerinin (yaş, cinsiyet) de etken olduğuna ilişkin araştırmalara rastlamak mümkündür (Cavalli-Sforza vd., 1982; Plomin, 1989; D'Onofrio, Eaves, Murrelle, Maes ve Spilka, 1999; Bergan ve McConatha; 2001; Hills, Frances, Argyle ve Jackson, 2004; Eaves, Hatemi, Prom-Womley ve Murrelle, 2008; Henningsgaard ve Arnau 2008; Aghababaeietal, 2014; Szczesniak, Sopinska ve Kropiewski, 2019).

Main'e (2008) göre, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Avrupa ve Amerika'da bilimin kurumsallaşması, seküler eğitim anlayışının yaygınlaşması ve modern hukuk ile refah kurumlarının güç kazanması, geleneksel dinin hem toplumsal etkisini hem de insanı ve dünyayı açıklama konusundaki belirleyici rolünü zayıflatmıştır. Bu süreçte insan zihninin bilinç dışı boyutuna yönelik ilginin artması, derinlik psikolojilerinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Din olgusunun bilimsel yöntemlerle ele alınması da bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuramsal ve tarihsel çerçeve dikkate alındığında, dinin bireyin ruhsal yaşamındaki işlevine ilişkin değerlendirmelerin kuramlar arasında önemli ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Bu durum, bireylerin dini yalnızca kültürel bir yaşam biçimi olarak mı benimsedikleri yoksa içselleştirilmiş ve bütüncül bir inanç sistemi olarak mı deneyimledikleri sorusunu da gündeme getirmektedir. Ancak mevcut literatürde, bu iki yönelimin bireysel refah üzerindeki etkilerinin hangi mekanizmalar aracılığıyla ve ne ölçüde farklılaştığı henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Bu bağlamda, bireyin dine yönelik geliştirdiği tutumun niteliği, yaşam doyumunun şekillenmesinde belirleyici bir değişken olarak ele alınmaktadır. Dini tutumun yalnızca kültürel alışkanlıklar ve toplumsal normlar düzeyinde mi yoksa içselleştirilmiş bir inanç sistemi olarak mı benimsendiğini anlamak oldukça önemlidir.

3. YAŞAM DOYUMU

Yaşam doyumu veya yaşam tatmini, hayattan zevk almak ile ilgili olup; geçmişte ve günümüzde popülerliğini sürdüren konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın yaşamdan zevk alma isteği ve çabası şüphesiz ki varoluşsal bir eylem olmakla birlikte; yaşam doyumunun bilimsel olarak ele alınması ve kavramsallaştırılması ilk olarak Neugarten vd. (1961) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşam doyumu,

bireyin mutlu bir yaşam sürme ihtiyacı çerçevesinde pozitif psikoloji, psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş ve yaşam kalitesi gibi kavramlarla da yakından ilişkilidir (Dost, 2007: 132) ve özünde kişinin hayatı boyunca sahip olmak istedikleri ile sahip olduklarının örtüştüğü durumu ifade etmektedir (Avşaroğlu vd., 2005:118). Öznel iyi oluş mutluluğu ön plana alır; daha fazla olumlu duygu ve mutluluk, daha fazla yaşam doyumunu elde edilmesini sağlamaktadır (Diener ve Lucas, 1999). Psikolojik iyi oluş ise öznel iyi oluşun ve buna bağlı olarak yaşam doyumunun sadece mutluluktan ibaret olmadığını ve bireyin içindeki potansiyelini ortaya çıkarması, kendini gerçekleştirme ve yaşamına bir anlamlılık katması gibi unsurlarla da ilgili olduğunu vurgular (Çetin vd., 2015: 69). Diğer bir ifade ile yaşam doyumunu mutlu olmak ve refaha kavuşmak ile özdeşleştiren görüşler olduğu gibi, bunun aksine yaşam doyumuna yönelik tutumların insan mutluluğu üzerinde sanıldığı kadar fazla etkiye sahip olmadığına yönelik eleştirel görüşler de bulunmaktadır (Haybron, 2007: 99). Bununla birlikte yaşam doyumunu temelinde öznel unsurları barındırır. Diener ve diğerlerinin (1985: 71) vurguladığı gibi bireyin yaşamı ile ilgili sahip olduğu düşünceler ve yargılar öznel bir yaşam doyumunu standardı oluşturmakta; buna göre de yaşama dair bir memnuniyet veya memnuniyetsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Shin ve Johnson'un (1978: 478) benzer bir tanımlamasına göre yaşam doyumunu, kişinin kendi seçtiği ölçütlere göre yaşam kalitesini değerlendirmesi ve hayata karşı genel bir tutum sergilemesidir (Özdevecioğlu, 2003: 697). Burada bireyin hayata dair memnun olunan unsurlar kadar, memnun olunmayan unsurları da dikkate alması ve bunlardan kaçınması önem taşımaktadır (Heller vd., 2004: 574). Dolayısıyla yaşam doyumunu bireyin memnuniyetleri ile memnuniyetsizliklerinin toplamından fazlasını ifade eden karmaşık bir kavramdır (Haybron, 2000). Ayrıca yaşam doyumunu her birey için ulaşılmak istenen ortak bir arzu olmakla birlikte; bu doyum öznel olarak farklı gereksinimlere sahip olabilmektedir (Diener vd., 1985: 71).

Yaşam doyumuna ulaşmanın nasıl mümkün olduğuna ve hangi unsurlar ile yaşam doyumunun şekillendiğine yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar genel olarak bireylerin sahip oldukları özelliklere ve yaşama koşullarına odaklanarak bu unsurlar arasındaki etkileşimi ele almaktadır.

- Aşağıdan yukarıya yaklaşımına göre yaşam doyumunu, belli bir birikimi ifade etmektedir. Kişi günlük yaşantısında işyerinde, aile ortamında, kendisi için ayırdığı özel zamanlarda, sosyalleşirken veya sağlığı ile ilgilenirken belirli miktarlarda doyum sağlamaktadır. Elde edilen bu doyumlar birikerek bir araya geldiğinde genel yaşam doyumunu düzeyini oluşturmaktadır (Headey vd., 1991).
- Yukarıdan aşağıya yaklaşımına göre ise yaşamdan zevk almanın tamamen bireyin hayata olan bakış açısına göre ve kişilik özelliklere göre şekillendiği subjektif bir durum olduğu vurgulanmaktadır (Diener, 1984). Dolayısıyla yaşam doyumunu kişiden kişiye fark göstermektedir. İyimser bireyler hayata daha pozitif bakma eğilimindedirler. Kişilik özellikleri bu noktada yaşam doyumunu üzerinde daha belirleyici olabilmektedir.
- Dinamik denge veya ayar noktası olarak anılan diğer bir yaklaşım Headey ve Wearing (1989) tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre kişinin yaşam doyumuna ulaştığını hissetmesinde bir denge noktası bulunmaktadır. Bu denge dinamiktir örneğin mutlu bir olay karşısında yukarı doğru değişebileceği gibi üzücü bir olay sonrasında mevcut duruma göre yine belli bir denge seviyesine gelmektedir. Bireyin yaşam doyumuna yönelik algısı her duruma göre kişiye özgü bir denge noktasına gelmektedir.
- Kıyas yapma yaklaşımına göre birey mevcut durumunu kıyaslayarak yaşam doyumuna ulaşmış olup olmadığını belirlemektedir. Kıyaslama yapılan unsurlar çeşitlilik gösterebilir. Örneğin Festinger'in (1954) sosyal karşılaştırma teorisi bağlamında birey başka bir bireyin yaşamını standart olarak onunla kendisini karşılaştırabilir ve buna göre daha alt veya üst düzeyde olduğu yargısına varabilir; geçmişteki yaşantısı ile şimdiki karşılaştırabilir; gerçekleşen arzuları ile gerçekleşmesini istediklerini kıyaslayabilir (Meadow vd., 1992).
- Yayılma yaklaşımına göre iş ve aile ortamı birbirinden kesin sınırlar ile ayrılmış alanlar değildir. Bir alanda meydana gelen olumlu veya olumsuz durumlar diğer alana da etki etmektedir (Stevens vd., 2007). Dolayısıyla aile ortamında yaşanan bir tatmin iş ortamına taşınabileceği gibi; iş ortamında yaşanan bir tatmin aile ortamına da taşınabilir (Spitze, 1988).
- Aktivite yaklaşımına göre mutluluk ve doyumun kaynağı sadece hedeflere ulaşmak değildir. Hedefe ulaşırken bir sürecin içine dahil olmak ve eylemlerde bulunmak da tatmin duygusunu geliştirmektedir (Lemon vd., 1972). Dolayısıyla tatmin duygusu sürecin içinde saklıdır. Bu durum hedefe ulaşırken motivasyon da sağlamaktadır.
- Teleolojik yaklaşıma göre ise aktivite yaklaşımının aksine doyum, hedefe ulaşılabilmesi halinde gerçekleşmektedir. Burada nedensellikten ziyade hedefe yönelik eylemler söz konusudur (Binswanger, 1992: 84). Dolayısıyla doyum da hedefe ulaşıldığı zaman söz konusu olmaktadır.

Yaşam doyumunu etkileyen faktörlerin çeşitli sınıflandırmalar çerçevesinde ele alındığını söylemek mümkündür. Appleton ve Song, (2008) yaşam doyumunu etkileyen faktörleri gelir, statü, meslek, sosyalleşme, refah, devlet politikaları, çevre ve aile ile olan ilişkiler şeklinde sıralamaktadır. Eser (2004: 4) ise çalışmasında bu faktörleri içsel alan, kişisel ve sosyal alan, dışsal doğal çevre ve dini tutumların da dahil edildiği dışsal toplumsal çevre olarak ayırmaktadır. Genel olarak bireylerin yaşam doyumunu düzeylerinin hayat ve çalışma koşulları, aile ortamı, çocukluk süreci vb. içsel ve dışsal faktörlerin etkisi ile şekillenmekte olduğunu ve kişiden kişiye değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Yazında sıklıkla karşılaşılan bu faktörlere aşağıda yer verilmiştir (Farrel ve Rusbult, 1982; Diener, 1984; Dew ve Huebner, 1994; McCullough vd., 2000; Özdevecioğlu, 2003):

- Bireysel faktörler, Heller ve diğerlerinin (2004) vurguladığı gibi kişilik özellikleri yaşam doyumunu olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir. Genç'in (2016) çalışmasında elde ettiği bulgulara göre kişinin sahip olduğu öz saygısı ve öz yeterliliği yaşam doyumunu olumlu yönde etkilemektedir. İçsel özelliklerdeki bu farklılaşma benzer yaşam koşullarına sahip bireylerin farklı yaşam doyumunu düzeylerine sahip olabilmelerini de açıklamaktadır (Gürer ve Çiftçi, 2018).
- Çevresel faktörler, dış ortamdaki gelen ve bireyin yaşam doyumunu düzeylerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen unsurlar olarak tanımlanabilirler. Çevresel faktörler bireyin iç dünyası dışındaki tüm unsurları barındırdığı için oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Toplumsal unsurlar da buna dahil edilebilir. Ailesine, akrabalarına ve topluma karşı sorumlulukları olan bireylerin olmayanlara göre yaşam doyumları da farklı düzeylerde olacak ve buna göre şekillenecektir (Özdevecioğlu, 2003: 697). Refah, eğitim düzeyi, medeni durum, gelir, sağlık, ekonomik koşullar, enflasyon düzeyi gibi tüm bu unsurlar çevresel faktörler arasında sayılabilirler (Donovan vd., 2002). Çevresel faktörler en az diğer faktörler kadar önemlidir. Bu faktörler genellikle bireysel olarak mücadele edilmesi ve karşı koyulması zor unsurları barındırırlar ve yaşam doyumunu kaçınılmaz olarak etkilerler.
- Çalışma ortamı, kişinin yaşam doyumunu ile doğrudan etkili faktörlerden biridir. İnsanlar zamanlarının büyük kısmını işyerlerinde geçirmektedir. Burada kurulan ilişkiler, işyerine yönelik amaç ve hedefler genel yaşam doyumunun bir parçası olarak görülebilir. Dolayısıyla yaşam doyumunu için iş ve aile ortamı arasında bir denge tesis edilmelidir (Keser, 2005). Rice vd. (1992) çalışmalarında iş-aile çatışmasının yaşam doyumunu üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamışlardır. Yayılma yaklaşımı ile örtüşen bu bulgu bireyin iş yeri ve aile ortamındaki unsurların çakışması sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumun bireyin genel olarak yaşam doyumunu olumsuz şekilde etkilediğini göstermektedir.
- Sosyal faktörler, bireyin içinde bulunduğu kültür yetiştiği ortam gereği kazandığı kültür veya kazanamadığı bazı özellikler nedeniyle yaşam tatmini algılamaları farklı olacaktır (Özdevecioğlu, 2003: 697). Altıparmak (2009) çalışmasında sosyal olarak desteklenen bireylerin yaşam doyumlarının olumlu yönde etkilendiği bulgusuna ulaşmıştır. Yalnızlık ise yaşam doyumunu olumsuz olarak etkileyen faktörlerden biridir. Yılmaz ve Altınok (2009: 466) çalışmalarında yalnız yaşayan bireylerin yaşam doyumlarının olumsuz yönde etkilendiğini tespit ederek bu durumun alan yazında da desteklendiğini vurgulamışlardır.

Buradan anlaşılacağı üzere yaşam doyumunu, hem içsel hem de dışsal faktörler ile şekillenen ve objektif ve subjektif unsurların benzersiz bir birleşimi sonucunda kişisel olarak belirlenen bir karar noktasını veya süreci ifade etmektedir. Bu sebeple benzer faktörlerden etkilendiği halde farklı bireylerde farklı yaşam doyumunu düzeylerinin ortaya çıkmasının olağan bir durum olduğu düşünülmektedir.

4. DİNİ TUTUMLAR VE YAŞAM DOYUMU İLİŞKİSİ

Bir dini inanca sahip olmanın öznel iyi oluş ve yaşam doyumunu üzerindeki etkilerinin incelenmesinin de yaşam doyumunun kavramsallaştırıldığı dönemle birlikte gelişme gösterdiği söylenebilir. Ellison ve Levin'in (1998: 702) din ve sağlık ilişkisini ele aldıkları çalışmalarında değindikleri gibi dinin mutluluk üzerindeki etkileri üzerindeki çalışmalar 80'li ve 90'lı yıllarda popülerlik kazanmaya başlamış ve artarak devam etmiştir. Dini tutumlar yaşam doyumunda önemli bir yere sahiptir ve yaşam doyumunun belirleyicileri arasında yer almaktadır. Dost, (2007: 141) güçlü dini inanca sahip olan ve dini görevlerini yerine getiren bireylerin yaşamı daha iyi anlamlandırdıklarını ve zorluklar karşısında daha sabırlı olduklarını; dolayısıyla yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Din hem dışsal açıdan sosyal bir kurum olarak hem de içsel açıdan bir inanç unsuru olarak bireyin yaşam doyumuna etki etmektedir (Eser, 2004: 4). Durğun ve Durğun (2020) yaşlı bireyler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında yaşam doyumunu ile dini tutumlar arasında pozitif yönlü ilişkiye ulaşmıştır. Balcı Arvas (2017) çalışmasında dini inanca sahip olan bireylerin öznel iyi oluş ve yaşam doyumunu düzeylerinin daha

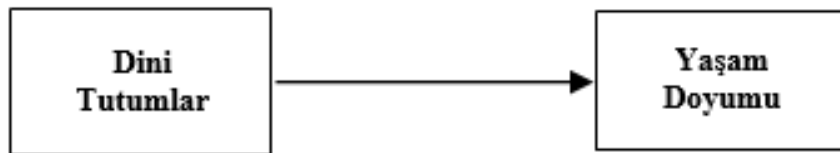
yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yazındaki benzer çalışmalara ait bulgular incelendiğinde dini tutumların yaşam doyumu üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir.

5. ALAN ARAŞTIRMASI

Bireylerin yaşam doyumunu dine yönelik tutumları açısından ele almanın doğru bir yaklaşım olduğu düşünülerek, bu araştırma dini tutum ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi üniversite gençleri üzerinde incelemek üzere tasarlanmıştır. Ayrıca değişkenlerin demografik faktörlere göre nasıl farklılaştığı da ele alınmıştır. Araştırma evrenini İç Anadolu Bölgesi'nde eğitim ve öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda aynı bölgede faaliyet gösteren bir üniversitenin işletme bölümünde okuyan öğrencileri örneklem olarak seçilmiştir. Veriler 2025 yılı içerisinde toplanmıştır. Kolayda örnekleme metodu ve gönüllülük esasına dayalı olarak 298 katılımcıya ulaşılmıştır. Bilindiği üzere üniversite öğrencileri arasında ruh sağlığı sorunları çok yaygın olduğu bilinmektedir (Blanco, Okuda, Wright, Hasin, Grant, Liu, ve Olfson, 2008). Nitekim Türkiye'de bu durum oldukça sık dile getirilmektedir. Elbette üniversiteye başlama süreci hem geleneksel hem de geleneksel olmayan öğrenciler için yaşamın zorlu bir dönemine denk gelmekte ve çeşitli akademik, sosyal ve sorumluluk temelli stres kaynaklarını beraberinde getirmektedir. Yetişkinliğe yeni adım atan ve sadece öğrencilik görevini yerine getiren geleneksel öğrenciler, henüz olgunlaşmadan yeni sorumluluklarla karşılaşmaktadırlar. Diğer yandan öğrenciliğin yanı sıra ev ve aileye yönelik de sorumlulukları bulunan geleneksel olmayan öğrenciler ise daha fazla yük ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Pedrelli, Nyer, Yeung, Zulauf ve Wilens, 2014). Bu durumlar üniversite gençlerinde yaşanan ruh sağlığı sorunlarını tetikleyen nedenler arasındadır. Yapılan araştırmalarda da üniversite gençlerinde ruh sağlığı sorunlarına yatkın olduğunu göstermektedir. Örneğin, Malebari ve diğerlerinin (2024) yılında 728 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, %81,5'i depresyon ve %63,6'sı anksiyete vakası bildirmiştir. Çoğu ruh sağlığı bozukluğunun genellikle genç yetişkinlik döneminde ortaya çıktığı bildirilmektedir. Kessler vd. (2005) yaşam boyu yaygınlık oranlarını inceledikleri çalışmalarında, anksiyete bozukluklarının (%28,8) en yüksek orana sahip olduğunu, bunu dürtü kontrol bozukluklarının (%24,8), duygu durum bozukluklarının (%20,8) ve madde kullanım bozukluklarının (%14,6) izlediğini tespit etmişlerdir. Herhangi bir ruhsal bozukluk yaşama olasılığı ise %46,4'tür. Ruhsal bozuklukların ortaya çıkış yaşı açısından bakıldığında, anksiyete ve dürtü kontrol bozukluklarının ortalama başlangıç yaşının 11 olduğu ve bu bozuklukların, madde kullanım (20 yaş) ve duygu durum bozukluklarına (30 yaş) kıyasla çok daha erken dönemde başladığı dikkat çekmektedir. Ayrıca, yaşam boyu görülen vakaların yaklaşık yarısının 14 yaşından önce, dörtte üçünün ise 24 yaşından önce başladığı belirlenmiştir (Kessler vd., 2005). İntihar, spesifik bir tanı olmamasına rağmen, genç yetişkinler arasında üçüncü önde gelen ölüm nedenidir ve üniversite öğrencileri arasında önemli bir sorundur. Pedrelli vd.nin (2014) aktardığı geniş kapsamlı bir başka araştırmada, katılımcıların %6,7'sinin intihar düşüncesi bildirdiğini, %1,6'sının intihar planı olduğunu ve %0,5'inin son bir yılda intihar girişiminde bulunduğunu tespit edilmiştir. Dolayısıyla üniversite çağındaki bireylerin yaşam doyumlarının incelenmesi ve dini tutumlarının yaşam doyumu üzerindeki olası etkilerinin belirlenmesi bu araştırmanın temel amacı olarak ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda test edilecek hipoteze aşağıda yer verilmiştir:

- H₁: Dini tutumların yaşam doyumu üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi vardır.

Değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren araştırma modeline Şekil 1'de yer verilmiştir. Dini tutumlar bağımsız değişken ve yaşam doyumu ise bağımlı değişken olarak konumlandırılmıştır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma verilerinin toplanması için anket yöntemi tercih edilmiştir. Veriler çevrimiçi formlar kullanılarak toplanmıştır. Analizlerin gerçekleştirilmesinde IBM SPSS ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Ölçüm araçları için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Değişken ortalamalarının normal dağılıma uygunluğu çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanarak kontrol edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkinin test edilmesinde yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Ayrıca dini tutum ve yaşam doyumu düzeylerinin demografik özelliklere göre farklılaşma durumu bağımsız örneklem T testi, ANOVA ve post-hoc analizleri ile incelenerek raporlanmıştır.

Bu çalışmada iki farklı ölçüm aracından faydalanılmıştır: Dini tutumların ölçülmesinde, Ok (2011) tarafından geliştirilen dini tutum ölçeğinden faydalanılmıştır. Soru formu 8 maddeden oluşmaktadır. Orijinal çalışmada hem 8 ifadenin ikiyeşerli olarak dört alt boyuta dağıtıldığı çok boyutlu modelin; hem de 8 ifadenin bir arada kullanıldığı tek boyutlu modelin test edildiği; her iki modelin de uygun güvenilirlik ve geçerlilik değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmada daha iyi uyum değerlerine sahip olması sebebiyle tek boyutlu modelin kullanılması tercih edilmiştir. İfadeler 5’li likert tipindedir. Orijinal çalışmada çapraz olarak sorulan 5 ve 6 numaralı ifadeler uygulama sırasında normal hale getirilerek sorulmuştur. Yaşam doyumunun ölçülmesinde, Diener vd. (1985) tarafından geliştirilen yaşam doyumu ölçeğinden faydalanılmıştır. Orijinal soru formu 5 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. 7’li likert tipindedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması daha önce Köker (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Aynı ölçeğin 5’li likert tipine göre Türkçe uyarlaması ise Dağlı ve Baysal (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada da cevaplar 5’li likert tipinde toplanmıştır. Soru formunda çarpa ifade bulunmamaktadır.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Grup	Alt Grup	Frekans	Yüzde
Yaş	18-21 yaş	233	78,2
	22-25 yaş	56	18,8
	26 yaş ve üzeri	9	3,0
Cinsiyet	Kadın	243	81,5
	Erkek	55	18,5
Sınıf	1.Sınıf	130	43,6
	2.Sınıf	146	49,0
	3.Sınıf	19	6,4
	4.Sınıf	3	1,0
Ağırlıklı Ortalama	1,00-2,00	15	5,0
	2,01-2,50	47	15,8
	2,51-3,00	123	41,3
	3,01-4,00	113	37,9
Aylık Aile Geliri	22.104-90.000 TL	25	8,4
	90.001-150.000 TL	256	85,9
	150.001 TL ve üzeri	17	5,7

Örneklemeye ilişkin demografik özelliklere Tablo 1’de yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların %78,2’s, 18-21 yaş aralığındadır. 22-25 yaş aralığındakilerin oranı %18,8 ve 26 yaş ve üzeri yaş aralığındakilerin oranı ise %3’dür. Katılımcıların %81,5’i kadın ve %18,5’i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların sınıf dağılımlarına bakıldığında en yüksek oranın %49 ile 2’nci sınıf olduğu görülmektedir. 1’inci sınıfların oranı %43,6; 3’üncü sınıfların % 6,4 ve 4’üncü sınıfların oranı ise %1’dir. Ağırlıklı ortalamalar bakımından en yüksek oran %41,3 ile 2,51-3,00 aralığındadır. 3,01-4,00 aralığındakilerin oranı %37,9; 2,01-2,50 aralığındakilerin oranı %15,8 ve 1,00-2,00 aralığındakilerin oranı ise %5’dir. Aylık aile gelirine bakıldığında katılımcıların %85,9’lik oranda 90.001-150.000 TL, %8,4’lük oranda 22.104-90.000 TL ve %5,7’lik oranda ise 150.000 TL ve üzeri gelir grubunda olduklarını beyan ettikleri görülmektedir.

Tablo 2. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

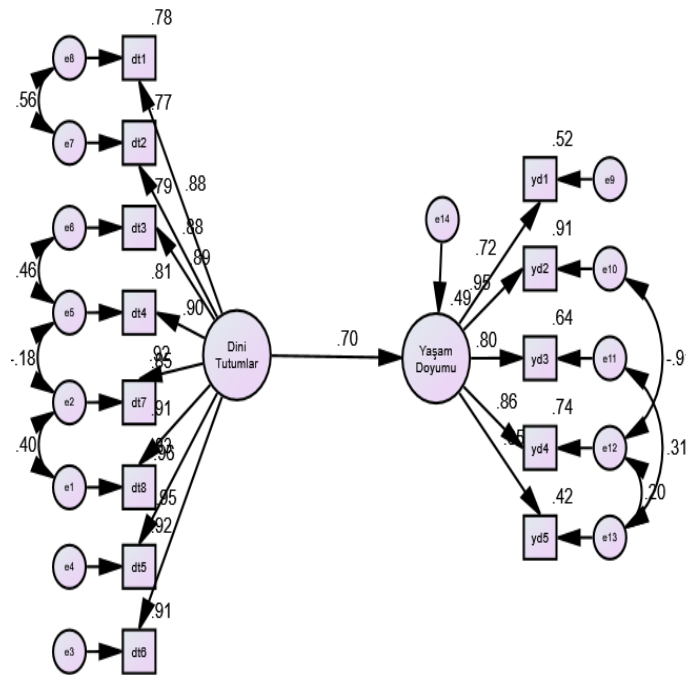
Değişkenler	N	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
				(Std. Hata 0,141)	(Std. Hata 0,281)
Dini Tutumlar	298	3,80	1,16	-1,16	0,38
Yaşam Doyumu		3,13	1,02	-0,11	-0,62

Ölçüm araçlarına yönelik olarak tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de verilmiştir. Ölçeklerin 5’li likert yapısı olduğu göz önüne alındığında tüm değişkenlerin ortalamasının üzerinde bir değere sahip oldukları görülmektedir. Dini tutum düzeyleri 3,80 ortalamasına sahiptir. Yaşam doyumu düzeyleri ise 3,13 ortalamasına sahiptir. Çarpıklık ve basıklık değerlerine göre verilerin normal olarak dağıldığı varsayılmıştır (Kalaycı, 2009).

Tablo 3. Ölçüm Modeli Yol Katsayıları

Dini Tutumlar	Std. B
1. İnandığım dinin gereklerini yerine getirmeye çalışırım	0,882
2. Yaşamımın dini değerlere uygun olup olmadığına dikkat ederim	0,875
3. Ezan, dua veya ayet gibi dini okumaları dinlediğimde duygulanırım	0,889
4. Dini etkinliklere katıldığında gerçekten zevk alırım	0,902
5. Dinin yaşamımızda gerekli olduğunu düşünürüm	0,957
6. Dini inancın insanlara çok yararlı olduğunu düşünürüm	0,952
7. Allahın bana çok yakın olduğunu hissederim	0,924
8. Zor zamanlarda Allahın bana yardım ettiğini düşünürüm	0,912
Yaşam Doymumu	
1. Yaşamımın birçok yönüyle ideallerime yakın olduğunu düşünüyorum.	0,720
2. Yaşamımdan hoşnudum.	0,953
3. Yaşam koşullarımın çok iyi olduğunu düşünüyorum.	0,799
4. Şu ana kadar istediğim şeyleri elde edebildim.	0,860
5. Yeniden dünyaya gelseydim, yaşamımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim.	0,646

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçüm modeline ilişkin olarak standardize edilmiş yol katsayılarına (Std. B) Tablo 3’de yer verilmiştir. Buna göre tüm yol katsayıları 0,50’nin üzerinde olup; istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$).

Şekil 2. Yapısal Eşitlik Modeli

Şekil 2’de yapısal eşitlik modeline yer verilmiştir. Burada herhangi bir madde eksiltilmesi yapılmamış olup AMOS programı tarafından önerilen modifikasyon önerileri dikkate alınarak uyum değerlerinde iyileştirmeler yapılmıştır.

Tablo 4. Uyum İyiliği Değerleri

Model Uyum Kriteri	Ölçüm Modeli	Yol Analizi
χ^2 / Sd	2,566	2,566
RMR	0,053	0,053
GFI	0,925	0,925
AGFI	0,881	0,881
NFI	0,969	0,969
CFI	0,981	0,981
RMSEA	0,073	0,073

Tablo 4’de yapısal eşitlik modeline ilişkin uyum iyiliği değerleri verilmiştir. Buna göre uyum iyiliği değerlerinin literatürde geçerli referans değerlere göre yeterli düzeyde olduğu görülmektedir (Bentler ve Bonnet, 1980; Wheaton, 1987; Doll vd., 1994; Baumgartner ve Homburg, 1996; MacCallum vd., 1996; Hu ve Bentler, 1998; 1999; Steiger, 2007; Hooper vd., 2008; Bryne 2011; Tabachnick ve Fidell, 2012; Kline, 2016).

Tablo 5. Yapısal Eşitlik Modeli Yol Analizi Sonuçları

Yol	Std. B.	Std. Hata	t	P	Yorum
Dini Tutumlar → Yaşam Doyumu	0,703	0,047	11,035	<0,001	Anlamlı

Tablo 5’de yapısal eşitlik modeli yol analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre dini tutumların yaşam doyumu üzerindeki doğrudan etkisi anlamlıdır ($p<0,001$). Standart etki büyüklüğü 0,703 düzeyinde olup; pozitif yönlüdür. Dolayısıyla H1 Hipotezi (Dini tutumların yaşam doyumu üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi vardır) kabul edilmiştir.

Tablo 6. Yaşa Göre Değişken Ortalamaları

		N	Ortalama	Std. Sapma	Anova p	Post-Hoc
Dini Tutumlar	(a) 18-21 yaş	233	3,80	1,17	0,60	---
	(b) 22-25 yaş	56	3,85	1,15		
	(c) 26 yaş ve üzeri	9	3,43	1,01		
Yaşam Doyumu	(a) 18-21 yaş	233	3,05	1,00	0,01	b>a
	(b) 22-25 yaş	56	3,49	1,02		
	(c) 26 yaş ve üzeri	9	2,98	1,09		

Yaşa göre değişken ortalamaları ve tek yönlü varyans analizi bulgularına Tablo 6’da yer verilmiştir. Buna göre dini tutum düzeylerinde yaşa göre anlamlı bir farklılık oluşmadığı ($p>0,05$), yaşam doyumu düzeylerinin ise yaşa göre farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Post-hoc analizi bulgularına göre 22-25 yaş grubunun yaşam doyumu düzeylerinin 18-25 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Cinsiyete Göre Olma Durumuna Göre Ortalamalardaki Değişim

		N	Ortalama	Std. Sapma	T Testi			
					p	Ort. Farkı	%95 Güven	
							Alt	Üst
Dini Tutumlar	Kadın	243	3,86	1,10	0,13	0,31	-0,09	0,71
	Erkek	55	3,55	1,39				
Yaşam Doyumu	Kadın	243	3,16	0,99	0,25	0,18	-0,12	0,47
	Erkek	55	2,99	1,14				

Cinsiyete göre değişken ortalamaları ve bağımsız örneklem T testi bulgularına Tablo 7’de yer verilmiştir. Buna göre dini tutum ve yaşam doyumu düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile katılımcıların dini tutum ve yaşam doyumu düzeyleri kadın ve erkeklerde benzer düzeylere sahiptir.

Tablo 8. Sınıfa Göre Değişken Ortalamaları

		N	Ortalama	Std. Sapma	Anova p
Dini Tutumlar	1. Sınıf	130	3,83	1,17	0,86
	2. Sınıf	146	3,81	1,16	
	3. Sınıf	19	3,58	1,20	
	4. Sınıf	3	3,83	0,63	
Yaşam Doyumu	1. Sınıf	130	3,05	0,99	0,35
	2. Sınıf	146	3,21	1,02	
	3. Sınıf	19	3,12	1,15	
	4. Sınıf	3	2,40	1,11	

Sınıfa göre değişken ortalamaları ve tek yönlü varyans analizi bulgularına Tablo 8’de yer verilmiştir. Buna göre değişken ortalamalarının hiç birisinde anlamlı bir farklılık oluşmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Diğer bir ifade ile katılımcılara ait dini tutum ve yaşam doyumu düzeyleri devam ettikleri sınıfa göre farklılık göstermemekte farklı sınıflarda okuyan katılımcıların birbirileri ile benzer ortalama değerlerine sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 9. Ağırlıklı Ortalamaya Göre Değişken Ortalamaları

		N	Ortalama	Std. Sapma	Anova p	Post-Hoc
Dini Tutumlar	(a) 1,00-2,00 arası	15	3,18	1,45	0,10	---
	(b) 2,01-2,50 arası	47	3,64	1,21		
	(c) 2,51-3,00 arası	123	3,89	1,18		
	(d) 3,01 ve üzeri	113	3,85	1,07		
Yaşam Doyumu	(a) 1,00-2,00 arası	15	2,85	1,13	0,03	c>b c>d
	(b) 2,01-2,50 arası	47	2,95	0,97		
	(c) 2,51-3,00 arası	123	3,33	1,05		
	(d) 3,01 ve üzeri	113	3,02	0,95		

Ağırlıklı ortalamaya göre değişken ortalamaları ve tek yönlü varyans analizi bulgularına Tablo 9’da yer verilmiştir. Buna göre, dini tutum düzeylerinde ağırlıklı ortalamaya göre anlamlı bir farklılık oluşmadığı ($p>0,05$), yaşam doyumu düzeylerinin ise ağırlıklı ortalamaya göre farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Post-hoc analizi bulgularına göre ağırlıklı ortalamaları 2,51-3,00 arasında olan katılımcıların yaşam doyumu düzeyleri, ağırlıklı ortalamaları 2,01-2,50 ve 3,01 ve üzerinde olanlara nazaran daha yüksektir.

Tablo 10. Aylık Aile Gelirine Göre Değişken Ortalamaları

		N	Ortalama	Std. Sapma	Anova p	Post-Hoc
Dini Tutumlar	(a) 22.104-90.000 TL	25	3,38	1,37	0,16	---
	(b) 90.001-150.000 TL	256	3,84	1,14		
	(c) 150.001 TL ve üzeri	17	3,86	1,10		
Yaşam Doyumu	(a) 22.104-90.000 TL	25	2,38	0,73	0,00	a<b a<c
	(b) 90.001-150.000 TL	256	3,19	1,00		
	(c) 150.001 TL ve üzeri	17	3,29	1,20		

Aylık aile gelirine göre değişken ortalamaları ve tek yönlü varyans analizi bulgularına Tablo 10’da yer verilmiştir. Buna göre, dini tutum düzeylerinde gelire göre anlamlı bir farklılık oluşmadığı ($p>0,05$), yaşam doyumu düzeylerinin ise gelire göre farklılaştığı görülmektedir ($p<0,05$). Post-hoc analizi bulgularına göre 22.104-90.000 TL gelir düzeyinde olanların yaşam doyumu düzeylerinin 90.001-150.000 TL ve 150.000 TL ve üzeri gelir düzeyinde olanlara nazaran daha düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir.

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihi boyunca din, bireylerin yaratılış ve yaşamın amacı gibi varoluşsal sorulara yanıt ararken başvurduğu en temel olgulardan biri olmuştur. Hegel ve Durkheim gibi filozofların dine toplumsal düzeni sağlayan bir inanç sistemi ve yaratıcı ile olan bağı temsil eden bir olgu olarak yaklaşmaları kavramın hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemini ortaya koymaktadır. Bilinmeyene yanıt arama, inanma ve ona bağlanma ihtiyacı insanı insan yapan unsurlar olarak dinlere olan ihtiyacı gerekli kılmış ve bu öğretilerin varlığını devam ettirmesine olanak sağlamıştır. Dini tutumlar bireyin bilişsel, duygusal ve davranışsal yönlerden dünyayı algılama biçimini şekillendirmekte, belirsizlik ve zorluklar karşısında bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin dini tutumları ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Bu kapsamda bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. İç Anadolu bölgesindeki üniversite öğrencilerinin evren olarak alındığı çalışma kapsamında aynı bölgede faaliyet gösteren bir üniversitenin işletme bölümünde okuyan öğrencileri arasından kolayda örnekleme yoluyla 298 katılımcıya ulaşılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak anket tercih edilmiş ve anket formları çevrimiçi olarak hazırlanarak dağıtılmış ve veriler toplanmıştır. Verilerin güvenilirlik ve geçerliliği ile değişkenler arası etkileşimin incelenmesinde yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre üniversite öğrencilerinin dini tutum düzeylerinin ortalamasının üzerinde bir değer aldığı yaşam doyumu düzeylerinin ise ortalama bir değere sahip olduğu görülmüştür. Bu veriler bize üniversite öğrencilerinin dini yönlerinin kuvvetli olduğu ve yaşam doyumlarının ise negatif yönde olmadığı konusundaki çıkarımları sayısal olarak destekler niteliktedir. Araştırmanın ana unsurunu oluşturan bulgu ise üniversite öğrencilerinin dini tutumlarının yaşam doyumları üzerinde oldukça kuvvetli pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğudur. Dini tutumların insanlar üzerinde olumlu ve güçlü etkileri olduğu alan yazında sıklıkla dile getirilmektedir (Ellison ve Levin, 1998; Eser, 2004; Dost, 2007; Balcı Arvas, 2017; Durğun ve Durğun, 2020). Bu noktada elde edilen bulgular da alan yazın ile örtüşmekte olup üniversite öğrencilerinin yaşam doyumlarının dini tutumları tarafından pozitif yönlü etkilendiğini bize göstermektedir. Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerinin dini tutum ve yaşam doyumu düzeylerinin çeşitli demografik özellikler bakımından farklılık göstermediği de incelenmiştir:

- Yaş bakımından, üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu düzeylerinin farklılaştığı, dini tutum düzeylerinin ise farklılık göstermediği tespit edilmiştir. 22-25 yaş grubunun diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek yaşam doyumuna sahip olduğu görülmektedir.
- Cinsiyet bakımından, hem dini tutum hem de yaşam doyumu düzeylerinin farklılık göstermediği, kadın ve erkek üniversite öğrencilerinin benzer ortalamalara sahip oldukları görülmektedir.
- Eğitim görülen sınıf bakımından, yine benzer bir şekilde hem dini tutum hem de yaşam doyumu düzeylerinin farklılık göstermediği, farklı sınıflarda eğitim gören öğrenciler için benzer ortalamaların hesaplandığı görülmektedir.
- Ağırlıklı ortalama bakımından, üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu düzeylerinin farklılaştığı, dini tutum düzeylerinin ise farklılık göstermediği tespit edilmiştir. 2,51-3,00 ortalamaya sahip olan

öğrencilerin kendilerinden daha düşük ve yüksek ortalama sahip olan gruplara nazaran daha yüksek yaşam doyumuna sahip oldukları görülmektedir. Düşük ortalamaya sahip olanların ortalamaları sebebiyle düşük yaşam doyumuna sahip olabilecekleri; daha yüksek ortalamaya sahip olanların ise bu ortalamayı yakalayabilmek için yaşadıkları stres ve yaşamlarından gösterdikleri feragat sebebiyle yine benzer şekilde düşük bir yaşam doyumuna sahip olabilecekleri düşünülmektedir.

- Aylık aile geliri bakımından, üniversite öğrencilerinin yaşam doyumu düzeylerinin farklılaştığı, dini tutum düzeylerinin ise farklılık göstermediği tespit edilmiştir. 22.104-90.000 TL gelir düzeyine sahip olan üniversite öğrencilerinin 90.001-150.000 TL ve 150.000 TL ve üzeri gelir grubundakilere nazaran daha düşük yaşam doyumuna sahip oldukları görülmektedir. Bu bulgu da oldukça anlamlıdır. Gelir düzeyinin yaşam doyumu üzerindeki net etkisinin burada görülebilmesi mümkündür.

Demografik değişkenler açısından dikkat çeken husus dini tutum düzeylerinin demografik özelliklerin hiçbirinden etkilenmediği ve tüm gruplarda benzer şekilde ve yüksek düzeyde kaldığının tespit edilmiş olmasıdır. Bu bulgu, dini inancın dışsal koşullardan bağımsız olarak bireyin iç dünyasında yönelik olduğunu, bireylerin kendi içinde tutarlı ve anlamlı bir inanç sistemine sahip olduğunu bize göstermektedir.

Bilimsel araştırmalar, üniversite öğrencileri arasında ruhsal sağlık sorunlarının yaygın ve ciddi bir problem olduğunu ortaya koymakta; depresyon, anksiyete ve intihar düşüncelerinin birçok ülkede gençler arasında yüksek oranlarda görüldüğünü göstermektedir. Bu bulgular, üniversite yıllarının hem klinik hem de toplumsal açıdan önemli ruh sağlığı riskleri barındırdığını ve bu öğrenci grubuna yönelik koruyucu ruh sağlığı programlarının ve psikolojik destek hizmetlerinin güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bireylere anlam, aidiyet ve başa çıkma kaynakları sunan inanç sistemlerinin, ruhsal dayanıklılığı artırarak üniversite öğrencilerinin ruh sağlığını desteklemede öncü ve tamamlayıcı bir rol üstlenebileceği değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın dini tutumların genç bireylerin yaşam doyumu üzerindeki pozitif yönlü etkilerinin ortaya koyulmasının ve dini tutumların demografik özelliklerden bağımsız olarak tüm katılımcılarda benzer düzeylerde tespit edilmiş olmasının din olgusunun insan nezdinde tutarlı yapısını vurgulanması bakımından alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, E. W., Jumriani, J., Handy, M. R. N., Syaharuddin, S., & Izmi, N. (2021). Actualization of religious values through religious tourism on the river as a source of social studies learning. *Al-Ishlah: Jurnal Pendidikan*, 13(3), 1663-1669.
- Adam, B. (2015). Din hakkında genel bilgiler. Baki Adam (Editör), *Dinler Tarihi El Kitabı* içinde (s. 19-31). Grafiker Yayınları.
- Aghababaei, N., Wasserman, J. A., & Nannini, D. (2014). The religious orientation scale: Measurement invariance across religious groups and associations with personality and well-being. *Mental Health, Religion & Culture*, 17(2), 117-130.
- Akkaya Türkol, Y., & Cengil, M. (2024). Özgüven ve tanrı algısının dinî başa çıkma tarzına etkisi (yapısal eşitlik modellemesi). *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7(2), 465-485. <https://doi.org/10.52637/kiid.1524322>
- Altıparmak, S. (2009). Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 23(3), 159-164.
- Appleton, S., & Song, L. (2008). Life satisfaction in urban China: Components and determinants. *World Development*, (36)11, 2325-2340. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2008.04.009>
- Avşaroğlu S., Deniz M. E., & Kahraman A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 115-129.
- Aydın, C. (2017). Üniversite öğrencilerinin dini tutum ile hayattaki anlam düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 89-108.
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139-161. [https://doi.org/10.1016/0167-8116\(95\)00038-0](https://doi.org/10.1016/0167-8116(95)00038-0)

- Bentler, P. M., & Bonnet, D. C. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.88.3.588>
- Bergan, A., & McConatha, J. T. (2001). Religiosity and life satisfaction. *Activities, Adaptation & Aging*, 24(3), 23-34. https://doi.org/10.1300/J016v24n03_02
- Binswanger, H. (1992). Life-based teleology and the foundations of ethics. *The Monist*, 75(1), 84-103. <https://www.jstor.org/stable/27903277>
- Blanco, C., Okuda, M., Wright, C., Hasin, D. S., Grant, B. F., Liu, S. M., & Olfson, M. (2008). Mental health of college students and their non-college-attending peers: Results from the national epidemiologic study on alcohol and related conditions. *Archives of General Psychiatry*, 65(12), 1429-1437. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.65.12.1429>
- Byrne, B. M. (2011). *Structural equation modeling with AMOS basic concepts, applications, and programming (multivariate applications series)*. Routledge.
- Cavalli-Sforza, L. L., Feldman, M. W., Chen, K. H., & Dornbusch, S. M. (1982). Theory and observation in cultural transmission. *Science*, 218(4567), 19-27. <https://doi.org/10.1126/science.7123211>
- D'Onofrio, B. M., Eaves, L. J., Murrelle, L., Maes, H. H., & Spilka, B. (1999). Understanding biological and social influences on religious affiliation, attitudes, and behaviors: A behavior genetic perspective. *Journal of personality*, 67(6), 953-984. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00079>
- Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1250-1263. <https://doi.org/10.17755/esosder.263229>
- Dew, T., & Huebner, E. S. (1994). Adolescent's perceived quality of life: An exploratory investigation. *Journal of School Psychology*, 32(1), 185-199. [https://doi.org/10.1016/0022-4405\(94\)90010-8](https://doi.org/10.1016/0022-4405(94)90010-8)
- Dezutter, J., Soenens, B., & Hutsebaut, D. (2006). Religiosity and mental health: A further exploration of the relative importance of religious behaviors vs. religious attitudes. *Personality and individual differences*, 40(4), 807-818. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.08.014>
- Diener, E., & Lucas, R. E. (1999). Personality and subjective well-being. Daniel Kahneman, Ed Diener, & Norbert Schwarz (Editörler), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* içinde (s. 213-229). Russell Sage Foundation. <https://psycnet.apa.org/record/1999-02842-011>
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Doll, W. J., Xia, W., & Torkzadeh, G. (1994). A confirmatory factor analysis of the end-user computing satisfaction instrument. *MIS Quarterly* 18(4), 357-369.
- Donovan, N., Halpern, D., & Sargeant, R. (2002). *Life satisfaction: the state of knowledge and implications for government*. Strategy Unit. <https://tidsverkstaden.se/filarkiv/file/Life%20satisfaction.pdf>
- Dost, M. T. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 132-143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/114706>
- Durğun, A., & Durğun, K. N. (2020). Yaşlı bireylerin yaşam doyumları ve dini tutumları üzerine bir araştırma. *Academic Platform Journal of Education and Change*, 3(2), 208-234. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1359850>
- Düzgün, Ş. A. (2013). *Din, birey ve toplum*. Akçağ Yayınları.
- Eaves, L. J., Hatemi, P. K., Prom-Womley, E. C., & Murrelle, L. (2008). The genetic and environmental foundations of religious attitudes. *Journal of Personality*, 76(6), 1309-1342.
- Ellison, C. G. (1991). Religious involvement and subjective well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(1), 80-99. <https://doi.org/10.2307/2136801>

- Ellison, C. G., & Levin, J. S. (1998). The religion-health connection: evidence, theory, and future direction. *Health, Education & Behavior, 25(6)*, 700-720. <https://doi.org/10.1177/109019819802500603>
- Ellison, C. G., Gay, D. A., & Glass, T. A. (1989). Does religious commitment contribute to individual life satisfaction?. *Social forces, 68(1)*, 100-123.
- Eser, E. (2004, 8-10 Nisan). *Yaşam kalitesinin sınıflandırılması ve sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin ölçümü* [Sempozyum Sunumu]. 1. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Sempozyumu, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye. <https://saykad.org.tr/43-2/>
- Farrel, D., & Rusbult, C. E. (1981). Exchange variables as predictors of job satisfaction, job commitment and turnover: the impact of rewards, costs, alternatives and investments. *Organizational Behavior and Human Performance, 28(1)*, 78-95.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations, 7(2)*, 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Genç, G. (2016). *Fert yaşam memnuniyetini etkileyen faktörler: bir meta analiz çalışması* [Yüksek lisans Tezi]. (452022), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi.
- Gürer, A., & Çiftçi, G. E. (2018, 3-5 Mayıs). *Mesleki stres ve yaşam doyumu ilişkisinde psikolojik güçlendirmenin aracılık rolü üzerine bir alan araştırması* [Kongre Sunumu]. III. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi, Hitit Üniversitesi, Çorum, Türkiye. <https://hitit.edu.tr/tr/hitit/iii-uluslararasi-stratejik-arastirmalar-kongresi>
- Haybron, D. (2007). Life satisfaction, ethical reflection, and the science of happiness. *Journal of Happiness Studies, 8(1)*, 99-138. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9006-5>
- Haybron, D. M. (2000). *Happiness and importance of life satisfaction*. New Jersey Regional Philosophical Association's Paper.
- Headey, B., & Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology, 57(4)*, 731-739. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.4.731>
- Headey, B., Veenhoven, R., & Wearing, A. (1991). Top-down versus bottom-up theories of subjective well-being. *Social Indicators Research, 24(1)*, 81-100. <https://doi.org/10.1007/BF00292652>
- Hegel, G. W. F. (2016). *Din felsefesi dersleri*. Doğan Naci Kadioğlu (Çeviren). Pinhan Yayıncılık.
- Heller, D., Watson, D., & Ilies, R. (2004). The role of person versus situation in life satisfaction: A critical examination. *Psychological Bulletin, 130(4)*, 574-600. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.4.574>
- Henningsgaard, J. M., & Arnau, R. C. (2008). Relationships between religiosity, spirituality, and personality: A multivariate analysis. *Journal of Personality, 76(4)*, 1043-1068. <https://doi.org/10.1016/J.PAID.2008.07.004>
- Hills, P., Francis, L. J., Argyle, M., & Jackson, C. J. (2004). Primary personality trait correlates of religious practice and orientation. *Personality and Individual Differences, 36(1)*, 61-73. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00051-5](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00051-5)
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods, 6(1)*, 53-60. <https://academic-publishing.org/index.php/ejbrm/article/view/1224>
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1998). Fit indices in covariance structure modeling: Sensitivity to underparameterized model misspecification. *Psychological Methods, 3(4)*, 424-453. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.3.4.424>
- Hu, L.T., & Bentler, P. M. (1999). Cut-off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling, 6(1)*, 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayın Dağıtım.
- Kavas, E. (2013). Dini tutum-stresle başa çıkma ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 37(1)*, 143-168. <https://izlik.org/JA82AX84HN>

- Keser, A. (2005). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi: Otomotiv sektöründe bir uygulama. *Çalışma ve Toplum*, 4(1), 77-96. <https://izlik.org/JA24HD35BL>
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of dsm-iv disorders in the national comorbidity survey replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 593-602. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.62.6.593>
- Kline, R. B. (2016). *Principle and practice of structural equation modelling* (4. Baskı). The Guilford Press.
- Köker, S. (1991). *Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeyinin karşılaştırılması* [Yükseklisans Tezi]. (16802), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Lemon, B. W., Bengtson, V. L., & Peterson, J. A. (1972). An exploration of the activity theory of aging: Activity types and life satisfaction among in-movers to a retirement community. *J Gerontol*, 27(4), 511-523. <https://doi.org/10.1093/geronj/27.4.511>
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Preacher, K. J., & Hong, S. (2001). Sample size in factor analysis: the role of model error. *Multivariate Behavioral Research*, 36(4), 611-637. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr3604_06
- Malebari, A. M., Alamoudi, S. O., AL-Alawi, T. I., Alkhateeb, A. A., Albuqayli, A. S., & Alothmany, H. N. (2024). Prevalence of depression and anxiety among university students in jeddah, saudi arabia: exploring sociodemographic and associated factors. *Front. Public Health* 12(1), 1441695. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1441695>
- McCullough, G., Huebner, E. S., & Laughlin J. E. (2000). Life events, self-concept and adolescents' positive subjective well-being. *School Psychology*, 37(1), 281-290. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6807\(200005\)37:3%3C281::AID-PITS8%3E3.0.CO;2-2](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6807(200005)37:3%3C281::AID-PITS8%3E3.0.CO;2-2)
- Meadow, H. L., Mentzer, J. T., Rahtz, D. R., & Sirgy, M. J. (1992), A life satisfaction measure based on judgment theory. *Social Indicators Research*, 26(1), 23-59. <https://doi.org/10.1007/BF00303824>
- Neugarten, B. L., Havighurst, R. J., & Tobin, S. S. (1961). The measurement of life satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16(1), 134-143. <https://doi.org/10.1093/geronj/16.2.134>
- Ok, Ü. (2011). Dini tutum ölçeği: ölçek geliştirme ve geçerlik çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 528-549.
- Özdevecioğlu, M. (2003, 22-24 Mayıs). İş tatmini ve yaşam tatmini arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma [Kongre sunumu]. 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, Türkiye.
- Pedrelli, P., Nyer, M., Yeung, A., Zulauf, C., & Wilens, T. (2014) College students: mental health problems and treatment considerations. *Academic Psychiatry*, 39(1), 503-511. <https://doi.org/10.1007/s40596-014-0205-9>
- Plomin, R. (1989). Environment and genes. *American Psychologist*, 44(2), 105-111. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.2.105>
- Rice, R. W., Frone, M. R., & McFarlin, D. B. (1992). Work-nonwork conflict and the perceived quality of life. *Journal of Organizational Behavior*, 13(1), 155-168. <https://doi.org/10.1002/job.4030130205>
- Shin, D. C., & Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life, *Social Indicators Research*, 5 (4), 475-492. <https://doi.org/10.1007/BF00352944>
- Spitze, G. (1988). Women's employment and family relations: a review. *Journal of Marriage and Family*, 50(3), 595-618. <https://doi.org/10.2307/352633>
- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, 42(5), 893-898. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.017>
- Stevens, D. P., Minnotte, K.L., Mannon, S. E., & Kiger, G. (2007), Examining the neglected side of the work-family interface: antecedents of positive and negative family-to-work spillover, *Journal of Family Issues*, 28(2), 242-262. <https://doi.org/10.1177/0192513X06294548>

- Szcześniak, M., Sopińska, N., & Kroplewski, Z. (2019). Big five personality traits and life satisfaction: the mediating role of religious coping. *Religions, 10(7)*, 437. <https://doi.org/10.3390/rel10070437>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics* (6. Baskı). Allyn & Bacon. Pearson Education Inc.
- Wheaton, B. (1987). Assessment of fit in overidentified models with latent variables. *Sociological Methods and Research, 16(1)*, 118-154. <https://doi.org/10.1177/0049124187016001005>
- Yılmaz, E., & Altınok, V. (2009). Okul yöneticilerinin yalnızlık ve yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 15(59)*, 541-469.